

JAN BRÖMS

Organisationernas roll och den solidariska lönepolitiken

Man kan inte kvantifiera inflationens orsaker på annat sätt än genom jämförelse med ett på olika sätt specificerat alternativ eller inom ramen för någon viss modell, som väl mer eller mindre får tänkas återspegla hur vår ekonomi fungerar. Det är självklart att med en annan ekonomisk politik och med ett annat förutseende, så hade också inflationen kunnat vara en annan. Frågan är bara vad som hade varit kostnaderna och konsekvenserna i övrigt av en sådan "annan ekonomisk politik", tex i form av arbetslöshet.

En enkel iakttagelse är att 70-talets händelseförlopp tagit såväl ekonomer som politiska beslutsfattare med överraskning. Vi har varit sällsynt dåligt förberedda på de störningar och problem som uppkommit.

Under 60-talet fördes med stort gravallvar en diskussion om riskerna för världsekonomin och världshandeln med en minskande internationell likviditet. Därmed menades att de likvida resurser, som länderna med förtroende kunde lägga i sina valutaserver, såg ut att stag-

nera i förhållande till de totala värdena för export och import. I detta såg man ett hot, som förr eller senare skulle kunna leda till en uppbromsning av tillväxten.

Denna föreställning om ett deflationstryck är nog inte oväsentligt när det gäller att förklara varför USA:s bytesbalansunderskott mot slutet av 60-talet ledde till 70-talets första inflationsvåg. Det är inte att undra på att länderna allmänt sett kom att gasa på för mycket när de såg sina valutaserver börja svälla. Jag tror att 1972/73 års inflationskonjunktur var mer en konsekvens av oförberedhet än en ofrånkomlig följd av ökande dollartillgångar utanför USA.

1974 års glädjefnatt

Sverige fick motsvarande glädjefnatt i sin ekonomiska politik 1974. Den starka bytesbalansen och goda konkurrenskraften under 1973 skapade ett klimat där alla bedömare var ense om att den svenska ekonomin var gediget stabil och närmast osårbar. Ett land med så duglig industri skulle verkligen inte behöva ta på sig kostnaderna av nya förlorade år som följd av oljeprishöjningarna. Overbyggnadspolitiken startades under stor nationell enighet och utan att någon tycks ha anat vad som så småningom skulle bli dess konsekvenser för inflation och in-

JAN BRÖMS är utredningschef vid SACO/SR.

ternationellt kostnadsläge.

Det senare är heller inte speciellt märkvärdigt. Erfarenheterna — sådana de dokumenterats i framförallt EFO-rapporten — var ju att det som hände åren 1975 och 1976 bara inte kunde hända. De lönestegringar vi då registrerade, strider så totalt mot vad vi haft anledning att vänta oss i form av känslighet i lönebildningen inför vårt internationella prisberedande. Personligen har jag till och med i efterhand, med statistiken i min hand, svårt att riktigt acceptera vad jag ser. Hur kunde lönerna under två år stiga med sammanlagt 43 procent samtidigt som importpriserna ökade med mindre än 12 procent? Vart hade den löneledande utlandskonkurrerande industrin tagit vägen? Ekonomer kan ofta utveckla en bländande efterklokhet — men här bär det nästan emot, därför att avvikelserna i förhållande till teorin är alltför stora. Nästan 30 procent relativ lönekostnadsökning i förhållande till importprisstegringen samtidigt som produktionen stagnerar och marknadsandelarna rasar! Det är inte lätt att återfå tilltron till lönebildningens marknadskänslighet — något som ju varit och fortfarande är fundamentet i de flestas inflationsteori — all monetarism till trots.

Det som hände 1975–76 har naturligtvis fått återverkningar på efterkommande år. Det samband mellan priser och lönekostnader per producerad enhet som gällt under tidigare perioder hade åtminstone tillfälligtvis upphävts. Vinståterhämtningen under åren 1978 och 1979 har tex varit något ofrånkomligt. Vad som ur löntagarorganisationernas synvinkel kan ha tolkats som en återhållsam löneökning har av den anledningen inte kommit att ge utdelning i form av motsvarande lägre prisstegring, vilket på många håll i debatten tolkats med stor besvikelse.

Reallönerna motsvarar på sikt endast produktionen

I dessa avseenden kan 70-talet kanske sägas vara mindre sedelärande. Erfarenheterna under åren efter den första oljeprisstegringen visade på möjligheterna

att med stora lönestegringar pressa tillbaka vinsterna och höja reallönerna. Mellan 1974 och 1977 steg hushållens reala inkomster före skatter och socialavgifter med 17 procent, samtidigt som BNP utanför den offentliga sektorn sjönk med 2 procent och industriproduktionen minskade med 8 procent! Därefter har vi sett ett mycket oklart samband mellan arbetskraftskostnadernas och prisernas utveckling.

Sett på något längre sikt är det ändå helt uppenbart att lönekostnadsutveckling och priser står i ett närmast identitetsliknande samband till varandra. Nationalräkenskapsidentiteterna är den enklaste formen av nationalekonomi: Ett land blir varken rikare eller fattigare än vad det med egen produktion förmår att åstadkomma. Produktionsresultatet kan inom vissa ramar fördelas olika mellan vinster och löner — men på längre sikt är dessa variationsmöjligheter antagligen begränsade både uppåt och neråt. Lönekostnadsnivån påverkar dessutom den relativa prisnivån på våra produkter i förhållande till utlandet, och därmed export och import.

Löner och priser

Det här vet alla — också de fackliga organisationerna och deras ledare. Det lär oss, att skall vi varaktigt sänka inflationstalen så måste också lönestegringstakten sänkas i motsvarande mån. En lönebildning som resulterar i långsammare årliga ökningsar är därför en nödvändig förutsättning för lägre inflation.

Det är så långt jag förstår det enda riktigt säkra inflationssamband vi kanner till. Vi vet att de totala lönestegringarna måste ner mot noll för att prisstegringarna skall upphöra. Men speciellt mycket av teori och orsakssamband ger det oss inte. Det kan vara lätt att moralisera över oförståndiga fackliga organisationer som inte förstår sitt eget och samhällets bästa och som inte klarar av att ligga lågt i sina förhandlingskrav. Speciellt meningsfulla är ändå inte sådana anklagelser. De fackliga organisationerna är trots allt en del av vårt ekonomiska system.

Det viktiga blir att skapa sådana forut-

sättningar att de förhandlande organisationerna tvingas acceptera lönestegringar som är förenliga med låg eller ingen inflation. Motståndet mot löneökningar måste ligga på arbetsgivarsidan och ha sin grund i den ekonomiska politiken. Att bygga en bättre värld på allmän snällhet från de fackliga organisationernas sida framstår som så naivt att det känns genant att behöva påpeka det. Ändå finns denna naivitet så vitt spridd. Man möter den hos borgerliga ekonomer och ledarskribenter och hos LO-folk i exempelvis löntagarfondsdebatten. Bara vi får löntagarfonder och vinstdelning, så blir det möjligt att hålla tillbaka lönekraven och acceptera högre vinster, heter det exempelvis i den senaste debatten.

Jag tror inte ett dugg på teorier som går ut på att lösa inflationsproblemet via ökad snällhet. Medlemskraven komme också om löntagarfonder funnes att i första hand gälla organisationernas och deras förhandlares förmåga att hålla uppe lönerna inte minst i förhållande till andra grupper.

Löneglidningens roll

Den intressanta frågan gäller varför arbetsgivarna släpper genom högre löner, inte varför de fackliga organisationerna ställer krav. Det skall de göra!

Bekämpa löneglidningen, heter det då. De flesta tycks vara ense om att om bara löneglidningen inte funnes, så skulle det också vara möjligt att hamna på lägre nivåer i de centrala avtalen. Men hur bekämpar man löneglidningen? Genom hårdare central styrning från SAF:s sida över sina medlemmar via böter och annat? Genom att de fackliga organisationerna tvingar tillbaka de föreningar som skulle kunna lyckas bättre än andra med sina lokala avtal? Ingen av vägar fungerar naturligtvis, därför att så starka kommer centralorganisationerna aldrig att tillåtas bli.

Löneglidningen är marknadens reaktion på de centrala avtalen. Den bäst fungerande förklaringsvariabeln tycks vara arbetsmarknadsläget. Det är enkelt att förstå. Ett växande företag kan behöva förbättra sitt relativa löneläge för att kla-

ra rekryteringen – för att dra till sig den arbetskraft man behöver. Starka företag kan se stora fördelar i att hålla en lönenivå som ligger en bit över marknaden i övrigt. Det ger möjlighet att rekrytera kvalificerad arbetskraft och att ställa krav. De privatekonomiska vinsterna av att betala bättre än konkurrenterna kan vara mycket stora på dagens arbetsmarknad. Tanken bakom den sk solidariska lönepolitiken är bla att i avtalen upphäva alla sådana tendenser. Men man kan inte förbjuda att de gamla icke önskade lönerelationerna återskapas på marknaden. När det sker kallas det löneglidning.

En utredning, som jag skulle vilja se gjord på SAF:s statistik, gäller var löneglidningen uppkommer. Är det samma företag och samma grupper som avtalsperiod efter avtalsperiod låter lönerna stiga mer än avtalen utan att för den skull varaktigt lyckas höja sitt relativa löneläge? I så fall bör domen över SAF:s eget agerande vara sträng. Man har i de centrala avtalen alltför dåligt lyckats fånga in rimliga marknadslösningar, utan bara byggt in fortsatta inflationsspänningar i lönestrukturen.

Slopa den solidariska lönepolitiken

Personligen tror jag att en helt nödvändig förutsättning för en mer varaktigt stabil allmän löne- och prisnivå är att marknadens utslag när det gäller lönerelationer accepteras långt mer än hittills. Hur skall man kunna räkna med stabilitet, om man strävar efter ojämvikt?

Argumentationen kring den solidariska lönepolitiken har på den här punkten på ett intressant sätt ändrat innehåll. Från början hette det att den solidariska lönepolitiken behövdes snarast för att påskynda en marknadsmässig utveckling. Genom att alla företag skulle tvingas att betala lika mycket för samma arbete skulle de svagaste slås ut och struktur- omvandlingen mot ett effektivare näringsliv med större lönebetalningsförmåga påskyndas. Det var en filosofi som kunde ha god grund i en växande ekonomi med gott om expansionsvilliga företag. Nu heter det att den solidariska lo-

nepolitiken behövs för att upphäva den marknadsbestämda löneglidningen, samtidigt som vi på allt sätt söker bromsa strukturomvandling och rörlighet.